

Infobestand Architectuurwandeling Winsum.

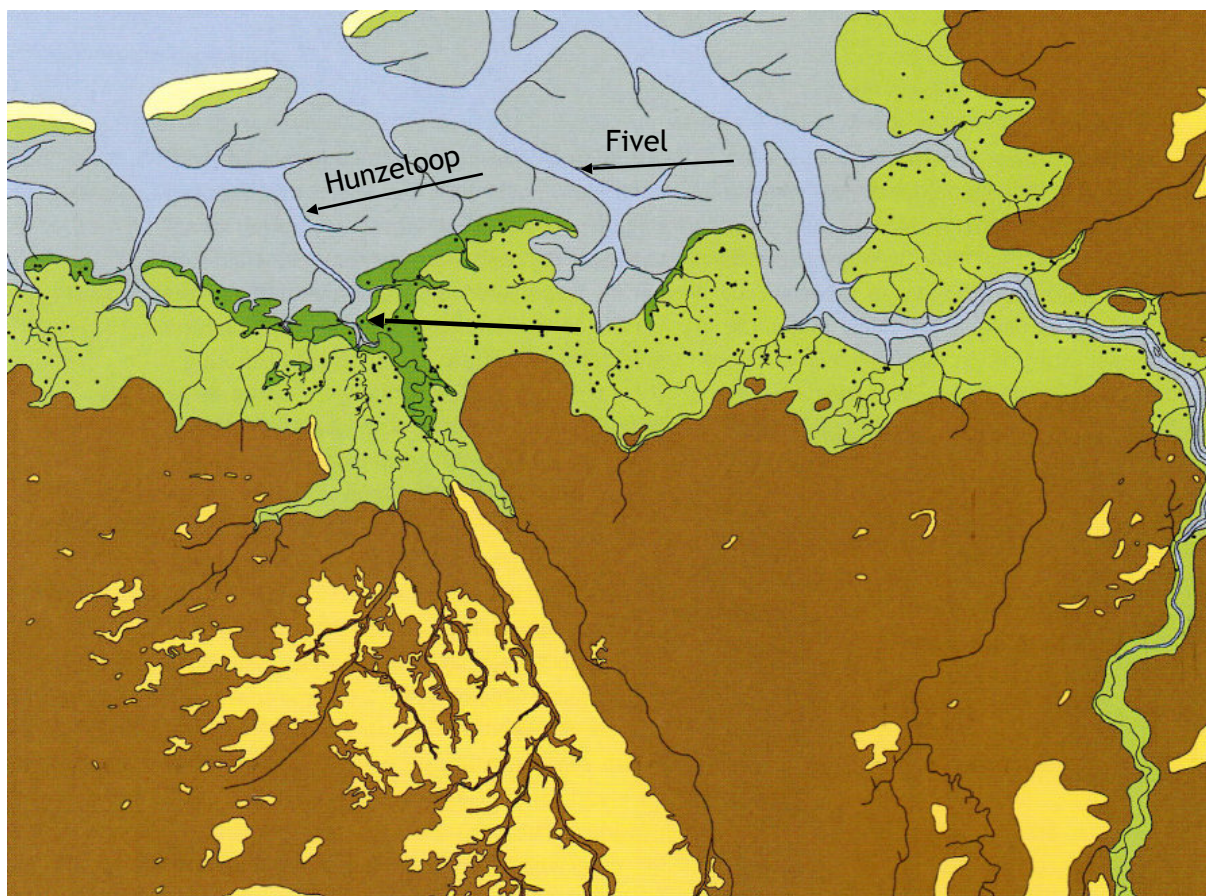
Introductie Winsum.

Winsum is een heel oud dorp maar bestaat hedentendage eigenlijk uit drie dorpen: Winsum zelf, Bellingeweer en Obergum. Alle drie dorpen zijn wierden van voor de jaartelling. Daarnaast is in de wijk Ripperda ook nog de onbebouwde wierde aanwezig nl. de Ripperdawierde. Wierden zijn kunstmatige verhoogde plaatsen (vaak op een natuurlijke hoogte zoals een oeverwal) om droge voeten te houden bij opkomende vloed. De wierden zijn ontstaan in de periode 500 v. Chr. tot ongeveer 400 n Chr.

De Hunze stroomde vroeger langs Winsum. Doordat de Fivel langzaam maar zeker steeds verder verzandde werd de handelsroute via de Hunze steeds belangrijker. Als gevolg daarvan zal al in de vroege middeleeuwen Winsum een handelsnederzetting geweest zijn. Dat blijkt ook uit een oorkonde uit 1057 waarbij de Duitse koning Hendrik IV, 6 jaar oud, onder regentschap van zijn moeder de grafelijke rechten over de gouwen Hunsingo en Fivelingo aan de aartsbisschop van Hamburg schenkt, met daarbij onder andere het recht een markt te stichten in Winsum en het recht om munten te slaan. Van enige daadwerkelijke macht van de bisschop is overigens niets bekend. Dat er echter daadwerkelijk Winsumer munten in deze tijd zijn geslagen, blijkt uit vondsten in het Oostzeegebied. Ondanks het oude markt- en muntrecht heeft Winsum, mede dankzij de dominante positie van Groningen, zich echter niet ontwikkeld tot stad.

Huidige hoogtekarta van Winsum en de oude lopen van de Hunze.

Kaart van ca 100 jaar na Chr.

De relatie met de zee wordt voor Winsum meteen duidelijk. Alle zwarte stippen zijn de Wierden. De wierden werden vooral op de oeverwallen van de rivierlopen gebouwd. Het bruine gedeelte zijn veengebieden, donkergroen staat voor de hoge kwelders en de licht groene gedeelten de lage kwelder gebieden. De Wierden werden bewoond vanaf 500 v Chr. Eerst alleen zomer. De aanslibbing van heel Noord Groningen is resultaat van de erosiestromen van de Alpen in de Noordzee. De slib wordt pas afgezet bij boven Nederland. Vandaar dat de grond erg vruchtbaar was en vol mineralen zat.

1. Ripperdaborg Oost.

In de zestiende eeuw stonden in Winsum twee Ripperdaborgen. In 1578 kocht de Stad Groningen, ter vergroting van haar invloed in de Ommelanden, de westelijke Ripperdaborg met de zogeheten Vrouw Amkenheerd. In 1584 volgde de oostelijke Ripperdaborg, op de plaats waar zich nu de boerderij de Ripperdaheerd bevindt de gracht is nog het originele overblijfsel van de borg.

2. Wierde Van Ripperda.

Deze onbewoonde wierde stamt uit het begin van onze jaartelling en is een archeologisch Rijksmonument.

3. Tammingaborg of Huis te Bellingweer.

De Tammingaborg was een **borg** bij **Bellingweer**. De borg stond ook bekend als het Huis te Bellingweer. De borg wordt voor het eerst genoemd rond 1400 als deze bewoond wordt door Onno Tamminga. Tot in de **achttiende eeuw** blijft het huis in bezit van een Tamminga. Bekend is dat vanaf 1732 de latere dichteres **Clara van Sytzama** met haar vader en stiefmoeder Geertruida Foek van Burmania het huis bewoont.

De eigenlijke borg is in 1820 gesloopt. Het borgterrein werd uiteindelijk opgenomen in het uitbreidingsplan van Winsum en bebouwd met huizen. De borgstee en de gedeeltelijk gedempte binnengracht zijn daarbij gespaard gebleven.

Tijdens renovatiewerkzaamheden aan hertenkamp 'De Borgstee' in najaar 1999 heeft de werkgroep Archeologie van de Historische Vereniging Winsum-Obergum talrijke bijzondere vondsten gedaan. Van de borg is helaas niets meer over, de gracht is nog wel intact van de borg.

4. Historische begraafplaats en de wierde Bellingeweer.

Schuin tegenover de Vogelvanger ziet u het toegangspad tot de historische begraafplaats van Bellingeweer, dat tevens de Wierde is van Bellingeweer.

5. Monumentaal pand Bellingeweer 23 Hogelandsterboerderijtype (kop-romp boerderij).

6. Hoofdstraat 72. Voormalige notariswoning.

Voormalige KANTOORWONING in 1933 ontworpen door architect A.R. Wittop Koning in opdracht van notaris jhr. mr. S.M.S. de Ranitz. Het pand dat is opgetrokken in een aan de Delftse School verwante stijl, werd gebouwd op de fundamenten van het huis van de grootvader van De Ranitz met materialen die bij de afbraak waren vrijgekomen. Het huis heeft dan ook nog de oude kelder van het vorige huis, die onder het hele pand doorloopt. Wittop Koning liet het KOETSHUIS van het oude huis staan en integreerde het met zijn eigen ontwerp. In 1947 werd een deel van het koetshuis bij het woonhuis getrokken. In 1954 voegde Wittop Koning een erker met balkon toe aan de voorzijde van het huis. Het pand ligt op een zeer ruime, omgrachte

kavel grond met diepe tuin met hoge bomen aan de Hoofdstraat-Winsum. De oprit naar de woning wordt gemarkeerd door een ijzeren TOEGANGSHEK, daterend uit de tijd van het oude huis. Het 19de-eeuwse hek bestaat uit twee grote, gegroefde ijzeren pijlers en één kleine, drie beweegbare hekken met ijzeren regels en stijlen en twee ijzeren vleugelstukken. Naast het pand ligt het voormalige, monumentale notariskantoor (nu gemeentehuis) gebouwd voor de vader van jhr. mr. S.M.S. de Ranitz.

De woning heeft een L-vormige plattegrond. Het pand is gebouwd in rode baksteen op een trasraam van gesinterde klinkers. Het samengestelde zadel-schilddak is gedekt met een bruin geglazuurde Friese golfpan, heeft één gemetselde schoorsteen op de nok en wordt omlijst door een rechthoekige goot op houten klossen, afgezet met zink. De oost- en zuidzijde van het pand hebben een asymmetrische topgevel met een decoratieve rollaag langs de dakrand. Verticale glas-in-lood vensters met met zink bekleedde onderdorpels onder een rollaag van gesinterde steen geleiden de gevels.

De hoofdentree bevindt zich aan de noordzijde en bestaat uit een rondboogvormige deur met een glas-in-lood bovenlicht in keperboogvorm onder een gesinterde keperboogrollaag. Een gemetselde stoep van twee treden met aan weerszijden een muurtje van gesinterde baksteen vormt de toegang. Behalve de entree bevinden zich in deze gevel vijf glas-in-lood vensters met een gesinterde rollaag, drie in de grond verzonken keldervensters met horizontale diefijzers en een klein venster bovenin de gevel. Op het dakvlak van de noordgevel twee houten dakkapellen, een enkelvoudige en een samengestelde, met openslaande glas-in-lood ramen.

De oostzijde heeft twee tweezijdige, spiegelbeeldig geplaatste erkers, waarvan die aan de rechterzijde doorloopt op de verdieping en eindigt in een balkon met houten borstwering. De andere erker, een latere toevoeging (1954), is één bouwlaag hoog met bovenop een gemetseld balkon, dat via een glasdeur te bereiken is. In elke zijde van beide erkers een venster, eveneens op de verdieping van de rechter. Tussen beide erkers in bevindt zich een glasdeur onder een rollaag.

De topgevels aan de oost- en zuidkant zijn identiek van indeling: beneden een glas-in-lood venster met een smal tweeruits venster onder het kalf, erboven een tweeruits venster en in de top een venster met een driehoekig venster erop, dat de top vult.

Aan de westzijde een glasdeur, twee tweeruits- en twee eenruits vensters. In het dakvlak erboven een enkele en een dubbele houten dakkapel.

Het oude KOETSHUIS is vastgebouwd aan de west- en noordgevel en is opgetrokken in een rood-bruine baksteen onder een schilddak gedekt met een grijze Hollandse pan. Op de nok twee houten pironen en een gemetselde schoorsteen. Rond het dak een bakgoot op ijzeren klampen. In de westgevel van het koetshuis een houten deur met twee gietijzeren getoogde vensters met roedenverdeling en een staand, tweedelig glas-in-lood venster. In de zuidgevel een glasdeur, een tweeruits venster en een smal glas-in-lood venster dat meteen in de muur is aangebracht. In de oostgevel dubbele opgeklampte garagedeuren onder een liggende ellipsboog en een staand venster. De noordgevel is blind.

7. Voormalig notariswoning.

Een van de gemeentehuizen van de gemeente Het Hogeland is een voormalige notariswoning, die in 1911 werd gebouwd. Het pand werd ontworpen door de Groninger architect Gerrit Nijhuis (1860-1940). Opdrachtgever was Cornelis de Ranitz, die van 1910 tot 1947 notaris in Winsum was. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd het pand door de Duitse bezetter gevorderd. In 1942 werd het aangewezen als gemeentehuis. Het pand is vormgegeven in de stijl van de Hollandse Renaissance. Het telt twee bouwlagen, is opgetrokken in bruine baksteen en heeft een hoektorentje en trapgevels. In 1995 werd het aan de achterzijde uitgebreid naar een ontwerp van het Groninger architectenbureau Karelse Van der Meer (sinds 2004: De Zwarte Hond). Het gebouw is een rijksmonument.

8. Landhuis. (schillegehamsterweg 1) op de hoek met de Hoofdstraat.

Midden 19e eeuwsklokvormig wit gepleisterd landhuis met flauw hellend dak. Vensters omlijst en bekroond met stucornament. Langs voor- en zijgevel fraaie balconhekken. De stijl is neoclassicistisch.

9. Jugendstil Huis op de kruising Hoofdstraat Borgweg.

De Jugendstil of art nouveau is een kunststroming die tussen 1890 en 1914 op verschillende plaatsen in Europa populair was, voornamelijk als reactie op het vormvervagende impressionisme. De Jugendstil manifesteerde zich vooral in gebruiksvoorwerpen, de architectuur en de schilderkunst.

Het Jugendstilornament is samengesteld uit motieven die gewoonlijk asymmetrische composities vormen met een tweedimensionaal karakter, zoals men dit ziet op meubels, sieraden, lampen, bedrukte stoffen enz. De belangrijkste inspiratiebron van deze kunststroming is de natuur. De motieven zijn vaak langstelige, gracieus gestileerde planten en bloemen (lelies, kelken, irissen, papavers, rozenknop), vogels (zwanen, pauwen), libellen, de eivorm, wolken- water- en rotspartijen, vaak gecombineerd met slanke vrouwengestalten.

De bewogen lijnen waren een middel om emoties uit te drukken. Deze vormen zijn ook te zien bij de boekdrukkunst en bij decoratieve vormen van bijvoorbeeld trapleuningen, balkons en gevels. IJzer was namelijk geschikt om verwerkt te worden tot sierlijke gebogen vormen. Dat het in zoveel kunstvormen werd toegepast, kwam doordat het heel gebruikelijk was dat een architect ook meubels, zilver, glaswerken, wandversieringen en affiches ontwierp. De Jugendstilkenmerken kwamen het meest tot uiting in de grafische kunst, waar de lijn het belangrijkste element is. De illustraties en de letters werden als één geheel ontworpen. Zo ontstond een combinatie van beeld en tekst.

10. Woningen in de bouwstijl van de Amsterdamse School 18, 14 en 5.

11. Amsterdamse school Geert Reindersstraat 18. De Geert Reinders straat loopt parallel aan het voetpad langs de RABOBANK.

12. Water om de Rabobank is het restant van de andere westelijke Ripperdaborg.

13. Huizen die gebouwd zijn in de stijl van de Amsterdamse school nr. 3,5,7.

14. Lemsterborg aan de overzijde van het Winsumerdiep.

Aan het Winsumerdiep gelegen landelijk samengesteld pand, deels onderkelderd. Vleugel aan waterzijde met omlijste ingang en half rond bovenlicht, waarboven de gevel is verhoogd. Zesruitsvensters. Tweede vleugel, aan straatzijde, evenwijdig aan eerstgenoemde vleugel; met grotere zesruitsvensters. Tussen beide vleugels lagere geleiding.

15. De Boog,

De stenen BOOGBRUG, bijgenaamd "de Boog", is gebouwd op de plek van een oudere, identieke brug uit 1808. De brug werd 10 mei 1940 opgeblazen door de Genie en in 1941 herbouwd in opdracht van het toenmalige Waterschap Hunsingo. De brug uit 1808 is aangelegd toen besloten werd het gedeelte van het Winsumerdiep dat door Winsum en Obergum loopt uit te graven, met afdamming van het te graven gedeelte. Het dam- en graafwerk werd toen gegund aan Pieter Cornelis de Jonge en de bouw van de brug aan Jan de Vries. Waterbouwkundige bij de bouw van de brug in 1941 was A. Dalmolen. De opvallend gelegen brug midden in het centrum van Winsum, verbindt Obergum met Winsum. Naast de brug staat een woning met een gevelsteen waarop het opblazen van de brug is afgebeeld en de datum 10 mei 1940.

In bruin-rode klinker opgetrokken vaste BOOGBRUG met bovenin muurankers. Als sluitsteen heeft de boog aan de oostzijde het wapen van het waterschap Hunsingo. Op de brug aan weerszijden ijzeren leuningen, bestaande uit ijzeren pijlers waartussen twee buizen lopen, die op een rand van beton zijn geplaatst. De pijlers zijn met stangen aan de brug bevestigd. Over het brugdek loopt een klinkerweg. Een gemetselde trap met pad voert aan de westzijde vanaf de Winsumkant naar de kade beneden en wordt door een gemetseld muurtje met ijzeren leuning (identiek aan die van de brug) van het water gescheiden. In dit muurtje is de gevelsteen van de oude brug aangebracht: Gebouwd 1808.

16. Kinderboekenhuis.

Het KinderBoekenHuis in Winsum herbergt een van de grootste collecties Nederlandstalige kinder- en jeugdboeken. Zo'n dertigduizend boeken om te lezen en te lenen, en soms om te kopen. Loop er gerust eens binnen.

17. Nicolaaskerk te Obergum.

De nu hervormde kerk van Obergum, gelegen op het hoogste deel van een wierde, heeft een enkel schip dat aan de oostzijde is afgesloten met een driezijdig koor. Aan de westzijde bevindt zich een ongelede toren met zadeldak. De kerk is in de eerste helft van de 13e eeuw gebouwd. De patroonheilige kan Nicolaas geweest zijn; in 1427 wordt al gesproken van de 'capella cum cura Sancti Nicolai in Obergym' (Bron: Heinrich Reimers, 'Die Heiligen in Ostfriesland' 1918). In de 15e eeuw is de kerk naar het oosten verlengd, te zien aan een verticale verspringsing in de noord- en zuidmuur. De in de 18e eeuw vergrote spitsboogramen zijn veel groter dan de rondboogramen in het oudere deel. Tegelijkertijd kreeg het koor een driezijdige sluiting met eenmaal versneden steunberen. De bovenkant van de muren zijn rondom voorzien van een zaagtandfries. De toren met zadeldak uit de 14e eeuw was oorspronkelijk vrijstaand; hij is later met de kerk verbonden. De verbouwing van de toren is te dateren aan de hand van jaartalankers uit 1706 en een sluitsteen met het jaartal 1790. Deze zit boven een deur die, als je hem open doet, een slordig gemetselde muur blijkt te verbergen. In de toren zitten resten van een koepelgewelf. Het uurwerk in de toren komt uit de 17e eeuw. In de noordoostelijke gevel van het koor is een lengtemaat (ongeveer 4 voet: bijna 1,30 m.) gemetseld in baksteen. Een soort standaardmaat voor de dorpelingen. Het kerkinterieur werd in 1844 verbouwd en in 1970-'71 is de hele kerk gerestaureerd. Tot de inventaris behoren een preekstoel in Lodewijk XV-stijl met wapens van Van Nyeveen, Sichterman en Vinkers (1780), een eenvoudige avondmaalstafel (1790) en een herenbank (eind 18e eeuw). In het koor staat sinds 1971 een kabinetorgel van H.H. Hess uit ca. 1775, afkomstig uit de kerk van Terhorne. Het binnenwerk is grotendeels vernieuwd. Obergumerkerk of ook wel Nicolaaskerk.

18. Wierde Obergum. De wierde stamt uit het begin van onze jaartelling.

19. Bijzonder pand; Huize Obergum.

20. Dinghkum gebouwd in 1863. Bevat nog balken van de oude borg de Brake uit 15e eeuw.

ARMENHUIS gebouwd in 1863 door de toenmalige gemeente Winsum in een stijl met kenmerken van een Ambachtelijk-traditionele bouwtrant, nu in gebruik als woonhuis, Dinghkum genaamd. Bij de bouw van het pand is materiaal gebruikt dat afkomstig was van de afbraak van de borg De Brake. Naast het pand dat plaats bood aan ongeveer vijf woningen voor armlastigen en de woning voor een 'vader' en een 'moeder', staat een hofje dat eveneens door de gemeente is gebouwd. Het voormalig armenhuis ligt aan de rand van het oude dorp Obergum en binnen de grenzen van het beschermd dorpsgezicht Winsum/Obergum.

Omstreeks 1950 is het pand verbouwd tot bejaardenhuis met acht kamers en woonruimte voor de directrice en haar gezin. In 1974 is het pand verbouwd tot woonhuis. De verbouwingen betroffen vooral het interieur. In de jaren 1945-1971, toen het pand in gebruik was als bejaardenhuis, zijn de bakstenen gevels van het pand wit geschilderd. De achtergevel, zuidgevel, is deels gewijzigd.

Deels onderkelderd, één bouwlaag hoog pand op L-vormige plattegrond, gedekt door een samengesteld zadeldak van deels blauwe Hollandse pannen en op dakschilden aan achterzijde deels niet-originele pannen. Gevels zijn opgemetseld van baksteen die wit geverfd is, trasraam is zwart geverfd. Dak heeft brede overstek met niet-originele mastgoot op klossen; op nok een gemetselde schoorsteen. Vensters zijn verticaal, hebben houten roedenverdeling en worden beëindigd door een rollaag; oorspronkelijk schuifvensters.

Korte oost-west gesitueerde vleugel van het gebouw heeft op beide hoeken een topgevel en daartussen een iets teruggelagen gevelgedeelte. Topgevels van noordgevel, voorgevel, hebben elk op begane grond twee

vijftienruits vensters die aan bovenzijde getoogd zijn; boven deze twee vensters een zelfde negenruits venster; westelijke topgevel heeft twee getoogde zesruits keldervensters. In teruggelegen middengedeelte bevindt zich de entree; vernieuwde houten paneeldeur met getoogd bovenlicht met lamp heeft niet-originele omlijsting en lage stoep van baksteen. Naast voordeur twee dezelfde vensters als in topgevels. Voor middengedeelte loopt een bordes dat omgeven wordt door een lage bakstenen muur (niet-origineel). Westgevel van korte vleugel heeft een zesruits venster en een gevelsteen met opschrift: 'Inrigting voor hulpbetoon & werkverschaffing gesticht in het jaar 1863' gevolgd door de namen van de burgemeester en twee wethouders. Zuidgevel, achtergevel, van korte vleugel heeft vernieuwd middengedeelte met terrasdeuren; in zuidelijke topgevel twee vijftienruits vensters en een zesruits keldervenster.

Lange noord-zuid gesitueerde vleugel van het gebouw bestaat uit twee hoge gedeelten op de hoeken en daartussen een lager gedeelte; alle gedekt door een afzonderlijk zadeldak. Noordelijk hoger gedeelte heeft aan oostzijde drie vijftienruits vensters en daaronder drie zesruits keldervensters; middengedeelte heeft aan oostzijde vier dezelfde vensters als noordelijk gedeelte; zuidelijk gedeelte heeft aan oostzijde twee dezelfde vensters als noordelijke gedeelte. Zuidgevel van lange vleugel van het gebouw heeft een zesruits venster. Westgevel van lange vleugel van het gebouw heeft in zuidelijk gedeelte twee vijftienruits vensters; middengedeelte heeft twee dezelfde vensters en een opgeklampte deur; noordelijk gedeelte heeft een klein zesruits venster.

21. Voormalige Synagoge gebouwd in 1879.

Tot 1879 werden de godsdienst oefeningen van de joodse gemeente gehouden in de huissynagoge aan de Westerstraat te Obergum. Besloten werd een eigen synagoge te bouwen aan de Schoolstraat. Het bescheiden gebouwtje, opgetrokken in de zgn. 'Waterstaatstijl', is een typisch voorbeeld van een mediene synagoge. Tot 1934 zijn hier de joodse erediensten gehouden. Daarna zijn samengegaan met een andere synagoge. Bijna alle joodse inwoners zijn omgebracht in de WOII getuige de herdenkingsplaten aan de achterzijde.

22. Jeneverbrug. Een voetbrug als hoogholtje weliswaar van staal maar wel volgens het principe van een hoogholtje. Ze werden zo gebouwd om de schepen met landbouwproducten er onder door te kunnen laten varen.

23. Bijna alle panden aan de havenstraat hebben de status van monument.

24. Jacobijnenhuis aan het eind van de havenstraat aan de linkerkant is in de 17e eeuw gebouwd maar bevat resten van het oude abtenhuis (abt hoofd van een klooster) uit de 13e of 14e eeuw.

25. Dominicanerklooster. De hele kern van Winsum rondom de Hoofdstraat is terrein geweest van het Dominicanerklooster uit 1257. Dominicanen werden ook Predikheren genoemd of Jacobijnen. Het was een bedelorde die zich alleen in de rijkere steden vestigde. Het klooster is in 1571 met de grond gelijk gemaakt in de tachtigjarige oorlog vooral door de Groningers als een wraakactie.

26. De Gouden Karper als historisch pand stamt vermoedelijk uit de 17e eeuw maar wellicht nog ouder als herberg bij het klooster wat toen zeer gebruikelijk was.

27. Voormalig gemeentehuis uit 1907.

GEMEENTEHUIS van de voormalig gemeente Winsum, gebouwd in 1907 in een stijl met kenmerken van het Rationalisme en enkele Berlagiaanse elementen naar een ontwerp van architect A.L. van Wissen uit Groningen. H. Damhof was uitvoerder van de bouw van het gemeentehuis. Van Wissen kreeg de opdracht tot de bouw van het gemeentehuis van Winsum na een prijsvraag. Na dit gemeentehuis bouwde hij gemeentehuizen in onder andere Uithuizen, Uithuizermeeden en Kantens. Het pand was tot 1942 in gebruik als gemeentehuis, vervolgens werd het ontvangkantoor der belastingen en nu biedt het onderdak aan een VVV-kantoor en een kinderboekenmuseum. Het voormalige gemeentehuis ligt in het beschermd dorpsgezicht Winsum.

Twee bouwlagen hoog gemeentehuis op vierkante plattegrond met aan westzijde één bouwlaag hoge rechthoekige aanbouw. Pand is opgemetseld van rode baksteen en wordt gedekt door een samengesteld dak met namaakleien.

Voorgevel, oostgevel, van gemeentehuis heeft een asymmetrische gevelindeling: op zuidelijke hoek een topgevel en op noordelijke hoek een toren op vierkant plattegrond; voorgevel heeft een trasraam van gesinterde donkerpaarse baksteen die beëindigd wordt door een natuurstenen waterlijst; ter hoogte van de middendorpels van de vensters op elke bouwlaag een gevelband van geglazuurde bruine baksteen. Vensters zijn verticaal en worden beëindigd door een gedecoreerde natuurstenen latei. Zuidelijk geveldeel heeft op begane grond drie vensters met in bovenlichten gekleurd glas-in-lood; ter hoogte van dorpels natuurstenen elementen; boven latei een segmentboog van rode en geglazuurde bruine baksteen. Op eerste verdieping drie T-vensters met roedenverdeling in bovenlichten; boven latei een rollaag van rode en geglazuurde bruine baksteen. In topgevel een horizontaal driedelig venster met boven latei een rollaag van rode en geglazuurde bruine baksteen. Vanaf tweede bouwlaag heeft zuidelijk geveldeel op hoeken een baksteen pilaster die wordt bekroond door een geometrisch gedecoreerd natuurstenen element; in geveltop een zelfde element; langs topgevel een gevellijst van baksteen en een klimmend fries van baksteen. Noordelijk geveldeel bestaat uit een vier bouwlagen hoge toren, gedekt door een schilddak. Op begane grond bevindt zich de entree tot het gebouw bestaande uit een dubbele paneeldeur met vierdelig bovenlicht met gekleurd glas-in-lood en beëindigd door natuurstenen latei; stoep van entree is niet-origineel. Boven voordeur een omlijste gevelsteen met het wapen van de voormalige gemeente Winsum en het jaartal 1907. Op eerste verdieping een zelfde venster als op eerste verdieping van zuidelijk geveldeel; hierboven twee kleine verticale blinde vensters met aan onder- en bovenkant een natuurstenen latei; aan noordzijde van torengedeelte op tweede verdieping twee verticale vensters beëindigd door een gezamenlijke natuurstenen latei. Derde verdieping van toren is opengewerkt; op elke hoek een bakstenen pilaar bekroond door een gedecoreerd natuurstenen element; elke zijde heeft twee natuurstenen zuilen die een natuurstenen latei ondersteunen; op nok van schilddak een smeedijzeren windwijzer vermoedelijk met gemeentewapen.

Noord- en zuidgevel van gemeentehuis zijn opgemetseld van gesinterde rode baksteen en hebben trasraam van gesinterde donkerpaarse steen; gevels worden beëindigd door goot op klossen. Noordgevel heeft op begane grond een zijingang, bestaande uit een houten paneeldeur zonder stoep en met vierkant bovenlicht met gekleurd glas-in-lood, beëindigd door strekken; naast deur drie verticale vensters van verschillende grootte met gekleurd glas-in-lood en beëindigd door strekken. Op eerste verdieping drie grote verticale T-vensters met roedenverdeling in bovenlichten en beëindigd door strekken; ernaast twee langgerekt verticale vensters met gekleurd glas-in-lood en beëindigd door strekken. Boven drie grote vensters een topgevel met klein horizontaal venster beëindigd door strekken. Zuidgevel heeft op begane grond een dubbel T-venster met roedenverdeling in bovenlichten en beëindigd door strekken. Op eerste verdieping twee dezelfde vensters als op eerste verdieping van noordgevel. Achtergevel, westgevel, is gepleisterd.

Een bouwlaag hoge en onderkelderde aanbouw is opgemetseld van gesinterde rode baksteen en wordt gedekt door een plat dak; gevels hebben trasraam van gesinterde donkerpaarse steen en worden beëindigd door goot op klossen. Noordgevel van aanbouw verspringt halverwege; in terugliggend geveldeel een groot vierdelig venster beëindigd door strekken met eronder twee keldervensters beëindigd door rollaag; in vooruitgelegen geveldeel twee langgerekte verticale vensters met gekleurd glas-in-lood en beëindigd door strekken; schuin onder deze vensters twee dezelfde keldervensters als in terugliggende geveldeel. Westgevel heeft vijf smalle verticale vensters met tralies, beëindigd door natuurstenen latei, en twee niet-originele vensters. Zuidgevel heeft eveneens twee dezelfde vensters met tralies als westgevel en drie verticale vensters beëindigd door rollaag; onder drie verticale vensters drie keldervensters.

28. Voormalig openbaar lagere SCHOOLGEBOUW thans bibliotheek en VVV infopunt.

Voormalig openbaar lagere SCHOOLGEBOUW, gebouwd in 1888 door architect H. Wind uit Onderdendam in een Eclectische bouwtrant. Het gebouw staat midden in het dorp met aan de voorzijde een plein en aan de achterzijde een parkeerplaats (voorheen een ommuurd schoolplein). De school had oorspronkelijk zeven

lokalen, waarvan twee op de eerste verdieping. In 1964 is de school gesloten. Het gebouw wordt van de straat gescheiden door een klinkerpad met stoepaaltjes.

Het gebouw is opgetrokken in rood-bruine baksteen op een gepleisterd trasraam. Het symmetrisch opgezette pand bestaat uit een hoofdgebouw van twee bouwlagen hoog met aan weerszijden een zijvleugel van een bouwlaag hoog. Aan beide vleugels zit een aankapping. De bouwdelen hebben een zadeldak, gedekt met een nieuwe pan en overstekende houten goten op klossen. Decoratieve gevelbanden met muizetand ingesloten door twee gepleisterde lijsten sieren de gevels. In de voorgevel, boven de hoofdentree staat op een gepleisterde plaquette te lezen: 18 Openbaar Onderwijs 88.

Alle vensters van het pand worden afgesloten door een met muizetand gedecoreerde segmentboog met gepleisterde sluitsteen en hebben natuurstenen onderdorpels, met elkaar verbonden door een cordonlijst. De vensters zijn afwisselend vijftienruits en openslaand met zesruits bovenlicht en ze worden via de bovendorpels met elkaar verbonden door een gevelband met gepleisterde vlakjes. Aan de voorzijde van het hoofdgebouw bevinden zich twee paneeldeuren met een getoogd bovenlicht met roedenverdeling, die de hoofdtoegang vormen. Tussen beide deuren zit een vijftienruits venster. Op de verdieping bevinden zich drie vensters, om en om vijftienruits en openslaand. Bovenin de top een vernieuwde wijzerplaat met aan weerszijden een smal venster met gekruiste roedenverdeling met daarnaast verdiepte, decoratief gemetselde vlakken.

De achtergevel heeft dezelfde indeling als de voorgevel, alleen zijn de twee toegangsdeuren hier vijftienruits vensters en heeft de verdieping een houten deur met zesruits bovenlicht tussen twee T-vensters met zesruits bovenlichten en heeft de topgevel twee dichtgezette venstertjes onder een rollaag.

De beide zijvleugels hebben aan de voorzijde elk drie vensters, twee vijftienruits met een openslaande in het midden. Onder de dakgoot loopt een fries van verdiepte gemetselde vlakken. In de beide aankappingen bevindt zich aan deze zijde een deur met getoogd tweeruits bovenlicht. Ook bij de vleugels is de achtergevel identiek aan de voorzijde.

Hetzelfde geldt voor de zijgevels: zowel de rechter- als de linker gevel van de aankapping hebben in het midden een iets uitgebouwd deel met vijf hooggeplaatste venstertjes en in de plint twee dichtgemetselde keldervensters onder een strek. Aan weerszijden van het uitgebouwde deel bevinden zich twee tweeruitsvensters. Boven de vensters loopt een cordonlijst en onder de vensters een uitgemetselde decoratieve gevelband.

29. Oude Muur van de ommuring van het Klooster tegen over de Kloosterstraat nr. 8.

30. Molen de Ster uit 1851 is een Koren- en pelmolen.

Midden in het centrum van Winsum ligt de molenberg en op deze berg verrees in 1851 voor rekening van P.G. Wildeveld een achtkante stellingmolen voor pellen en malen. Oorspronkelijk behoorde het terrein tot het Dominicanerklooster van Winsum.

De molen heeft een koppel maalstenen en twee incomplete pelstenen. Vroeger lag er in de molen ook een koppel mosterdstenen, daarvan is er één exemplaar ingemetseld in de muur van het parkeerterrein aan de voet van de molen.

De Ster is in 1851 gebouwd als opvolger van een standerdmolen, die al van voor 1628 dateerde.

Stroomlijnneuzen kreeg de molen in 1933 maar in 1938 ging het mis tijdens het pellen: het hekwerk brak van een roede. Ook bij het oprukken van de Duitse troepen in 1940 liep de molen schade op. Ondanks de opgelopen schade werd er tijdens de oorlog en mogelijk daarna met de molen elektriciteit opgewekt.

Eind jaren zestig van de vorige werd de molen gerestaureerd door molenbouwer Bremer uit Adorp en de molen was in 1971 weer in bedrijf. Thans is de Molenstichting Winsum eigenaar.

Technische gegevens:

- 8-kante stellingmolen, stellinghoogte 7.10meter, op voormalige molenberg, op de wierde van Winsum,
- pel-en korenmolen,

- zelfzwichting met neusremkleppen op buitenroede, binnenroede Oud-Hollands
- gevluht 22.40 meter: op de wierdehoogte met daarop de molenberg en daarop een stellingmolen met een gevluht van 22.40 meter vormt de molen een markant punt in de omgeving,

31. Huis nr. 4 Amsterdamse School.

32. Huisnr. 8 in Amsterdamse School stijl gebouwd.

33. Centrumkerk Protestantse Kerk Nederland.

Gebouwd in 1870 en onlangs nog geheel gerestaureerd. De bouwstijl behoort tot het eclecticisme.

34. Molen de Vriendschap is een Pelmolen

De molen is gebouwd in 1785 in Mensingeweer en verplaatst naar Winsum in 1801. Deze molen is daarmee een van de oudste nog bestaande molens in Groningen. De molen is waarschijnlijk destijds als pelmolen is gebouwd. Omdat de molen puur voor het pellen van gerst diende ontbreekt de steenzolder.

Bij sterke wind ging in 1935 tijdens het pelwerk een roede kapot. In 1941 werden de pelstenen verwijderd en gebruikt in de mechanische pellerij De Vriendschap in Hoogezand. Nadien is in de molen op de plaats van de pelstenen een koppel maalstenen aangebracht. De maalstoel staat echter zover uit het hart van de molen dat er geen gebruikelijke overbrenging van spoorwiel (Gronings; takrad) naar maalspil kon ontstaan. Er kwam een tussenrad; de maalstenen worden nu via een stiekelrad, een tussenschijfloop en een lange spil aangedreven. Door dit unieke tussenrad draait de maalsteen andersom.

Een roe heeft Van Bussel-stroomlijnneuzen met remkleppen en de andere roe is Oud-Hollands opgehekt, echter beide roeden zijn voorzien van zelfzwichting.

De molen was in eigendom van de Gemeente Winsum tot dat de Molenstichting Winsum het beheer in 1992 overnam. De laatste restauratie was in 1975/1976.

Openingstijden; zaterdags van 10.30 tot 17.00 uur. De vrijwillige molenaar vertelt u graag over de interessante constructiedetails van de Vriendschap

Technische gegevens:

- 1.8-kante stellingmolen op lage stenen onderbouw met stiepen, stellinghoogte 7.80 meter,
2. korenmolen,
3. zelfzwichting ,
4. Van Busselneuzen , op twee roeden met neusremkleppen op een roede.

35. Voormalige hervormde pastorie uit 1887.

Voormalige PASTORIE uit 1887 op nagenoeg vierkante plattegrond, opgetrokken in een rood-bruine baksteen, met alleen aan de voorzijde een gepleisterde plint onder een gepleisterde cordonlijst. Het afgeknotte schilddak is deels gedekt met een zwart geglaazuurde Friese golfpan en deels met een muldenpan en heeft vier gemetselde nokschorstenen en een kroonlijst. T-vensters onder een segmentboog met gepleisterde sluitsteen geleiden de gevels. Op de hoeken van de gevels gemetselde pilasters.

Aan de noordzijde bevindt zich de entree, bestaande uit een dubbele paneeldeur met twee deurlichten met siersmeedwerk ervoor. De deur heeft een houten omlijsting samengesteld uit twee gegroefde pilasters met fantasiekapiteel en een kroonlijst. Voor de deur een natuurstenen stoepje en aan weerszijden twee vensters, met elkaar verbonden via de cordonlijst. Onder de twee vensters links van de deur bevinden zich twee keldervensters onder een segmentboog met gepleisterde sluitsteen.

De westgevel wordt in vieren gedeeld door gemetselde pilasters en heeft twee blinde vensters. De zuidgevel heeft een middenrisaliet met openslaande paneeldeuren met bovenlicht onder een segmentboog met gepleisterde sluitsteen. De openslaande deuren herhalen zich aan weerszijden van het risaliet, alleen zijn de deuren rechts ervan later aan de onderzijde dichtgezet. Naast de deuren een T-venster. In het dakvlak boven het risaliet een dakkapel met kroonlijst en twee gepleisterde pilasters. De dakkapel heeft een samengesteld T-venster onder twee segmentbogen.

Aan de oostgevel is een CONSISTORIEKAMER gebouwd, opgetrokken op een rechthoekige plattegrond in rood-bruine baksteen. Het zadeldak is gedekt met een zwarte muldenpan en heeft een hoge, gemetselde

schoorsteen en een mastgoot op houten klossen. De beide topgevels hebben een klimmend keperboogfries en een gietijzeren roosvenster, en worden afgedekt door een aangesmeerde rand met tuit. Vier lisenen geleden de oostgevel en de noord- en zuidgevel hebben hoeklisenen. In de oostgevel een houten deur met een gebogen tweeruits bovenlicht. In de noord- en zuidgevel twee zesruits vensters onder een rollaag.

In het INTERIEUR is de hoofdgang met tochtportaal vermeldenswaard, met name de decoratieve tegels op de vloer, het gestucte plafond met rozet, de tochtdeur met boven- en zijlichten van gekleurd glas en de twee met hout omlijste bogen die toegang verlenen tot de zijgang en de trapopgang. Tevens is van belang de houten trap met decoratieve houten pijlers en ijzeren spijlen.

36. De **Torenkerk** in is een middeleeuwse kerk waarvan de oudste delen stammen uit de twaalfde eeuw, wellicht zelfs uit de late elfde eeuw. Uit de oorspronkelijke bouwtijd resteren nog tufsteen, oud vulkanische gesteente uit de Eifel, fragmenten in de zuidmuur van het schip. Hoe het schip er oorspronkelijk heeft uitgezien valt, mede door het aanbrengen van grote spitsboogvensters in de zestiende eeuw, niet te zeggen. Het schip heeft een eikenhouten kapconstructie.

Het huidige romanogotische koor dateert uit de dertiende eeuw. Aan de buitenzijde is het vijfzijdige koor versierd met een fries in witte velden. Op het dak liggen originele monniken en nonnen.

Het kerkorgel is in 1977 vervaardigd door de orgelbouwer Mense Ruiter.

De kerk heeft een inbandige toren uit 1693. De huidige toren verving een voorganger die waarschijnlijk een gereduceerd westwerk had. De vorm van de huidige toren, met als bijzonderheid de houten buitentrap, suggereert dat ook deze een westwerk heeft. De trap is in 1975-1976 gereconstrueerd aan de hand van gevonden overblijfselen van de oorspronkelijke trap.